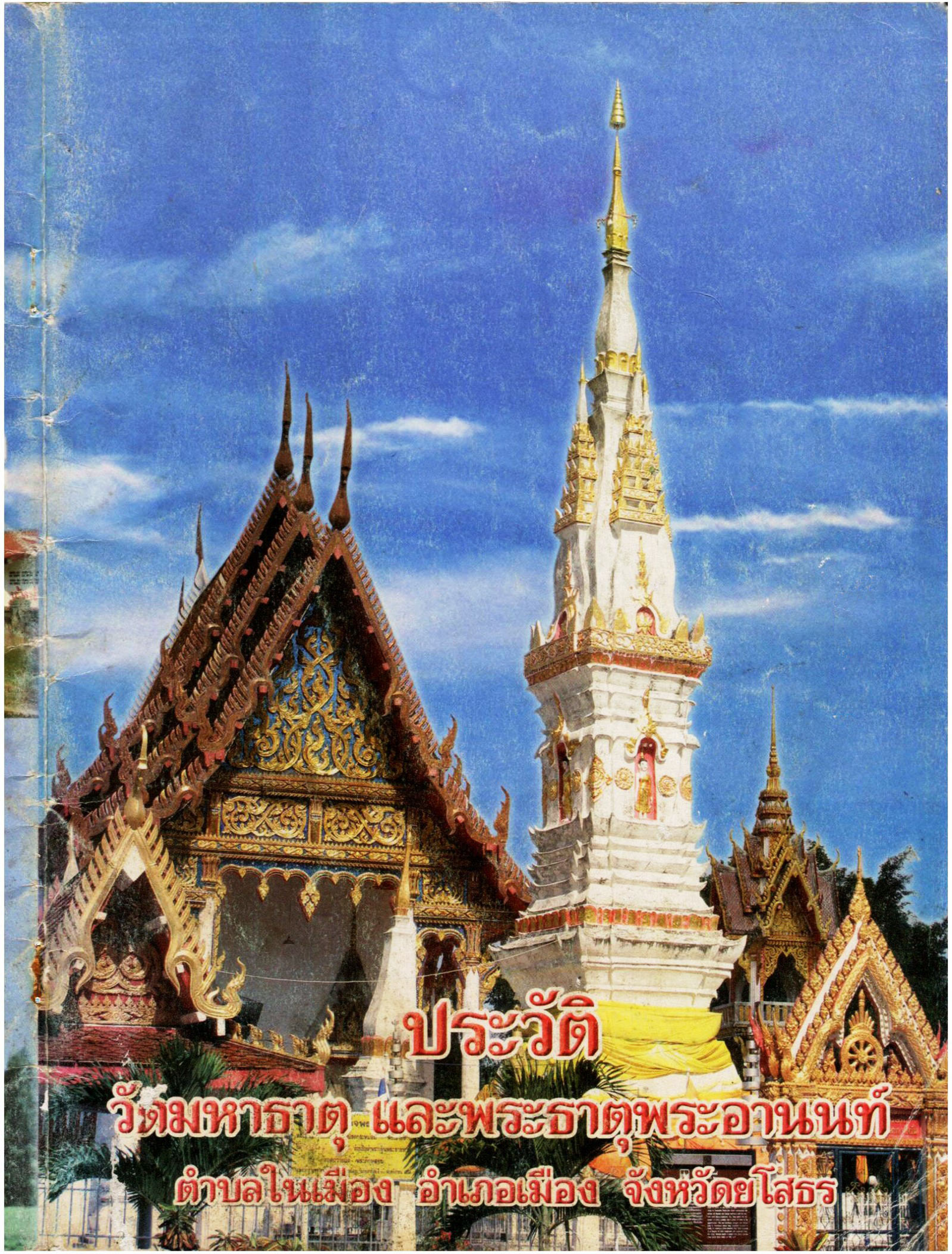
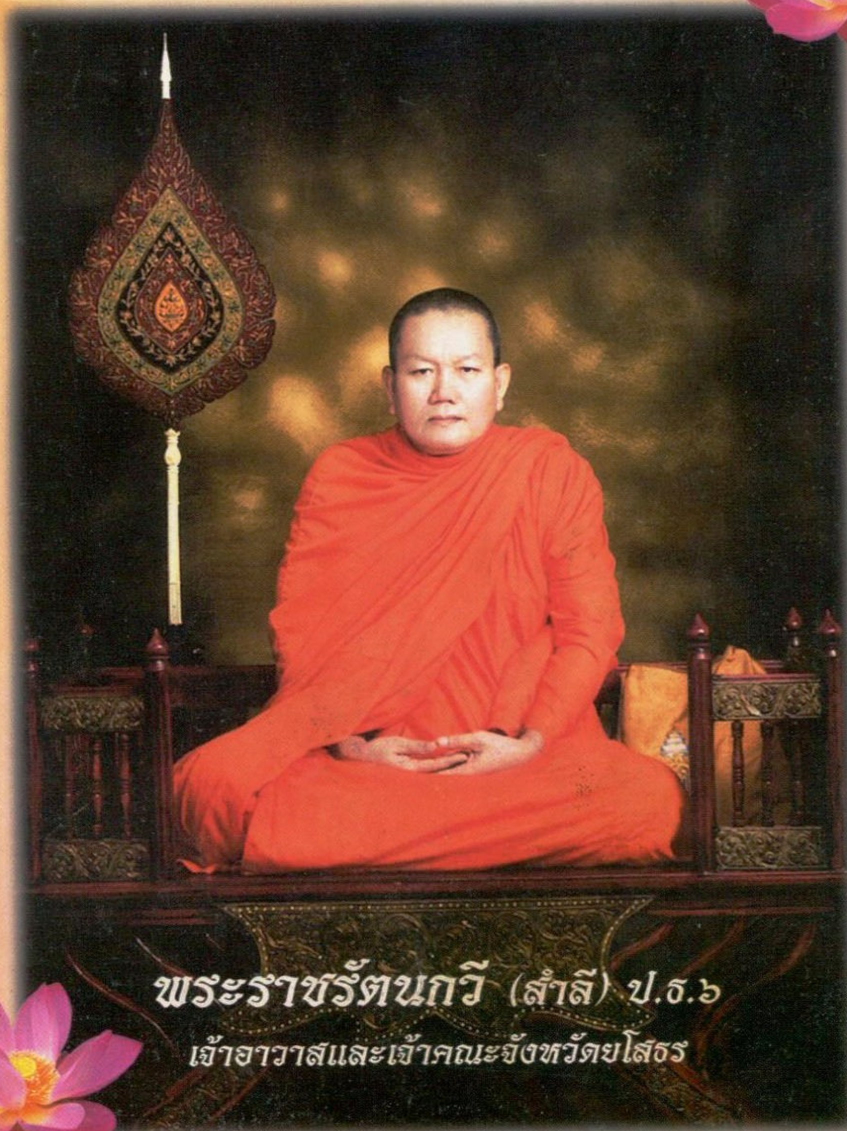

ประวัติ
วัดมหาธาตุ และพระธาตุพระอานนท์
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

พระพุทธบุษยรัตน์
หรือ
พระแก้วหยดน้ำค้าง

พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองยโสธร

พระราชรัตนกวี (สำลี) ป.ธ.๖

เจ้าอาวาสและเจ้าคณะจังหวัดยโสธร

คำนำ

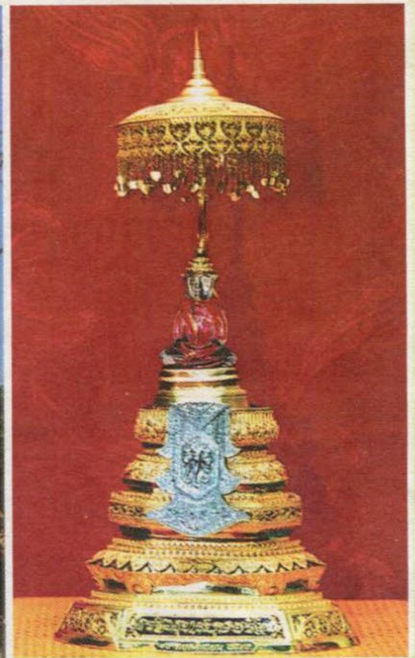
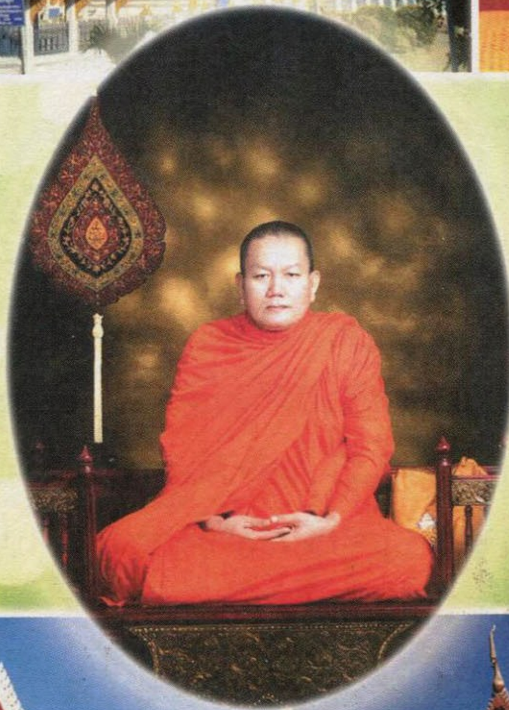
วัดมหาธาตุ เป็นวัดเก่าแก่และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาแต่อดีตเป็นวัดหลักของชาวยโสธรวัดหนึ่ง ซึ่งมีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความสำคัญที่ชาวเมืองยโสธร และชาวพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ความเคารพนับถือ คือ **พระพุทธบุษยรัตน์ พระธาตุพระอานนท์ หอไตร** และอื่นๆ ซึ่งพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้มาชมและนมัสการอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะพระพุทธบุษยรัตน์ก็ดี พระธาตุพระอานนท์ก็ดี ถือว่าเป็นองค์พระและเป็นพระธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองมานานให้ความร่มเย็นเป็นสุข แก่ชาวพุทธทั่วโลกที่ได้มากราบนมัสการ นอกจากนั้นเมื่อใครมีความปรารถนาและตั้งใจที่จะให้บารมีแห่งองค์พระธาตุช่วยด้านใดก็มักจะพากันนำดอกไม้ธูปเทียนมากราบนมัสการและขอพรด้วยแรงอธิษฐานก็จะทำให้ผู้ที่ตั้งใจขอพรเหล่านั้น ได้สัมฤทธิ์ผลตามความปรารถนา

ในการจัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดมหาธาตุพระพุทธบุษยรัตน์ พระธาตุพระอานนท์ และหอไตรในครั้งนี้ ก็เพื่อต้องการจะเผยแพร่ความสำคัญของวัดและโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัดให้สาธุชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อจะยึดถือเป็นหลักใจและถือปฏิบัติในส่วนที่เป็นคุณงามความดีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เพื่อสืบทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขในการดำเนินวิถีชีวิตสืบต่อไป

ขออำนวยพร

พระราชรัตนกวี

เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ และเจ้าคณะจังหวัดยโสธร

ประวัติ.. วัดมหาธาตุ

อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

เป็นวัดตามพงศาวดารเมืองยโสธร ที่เก่าแก่มาแต่โบราณ และมีความสำคัญกว่าทุกวัดในเขตเทศบาลเมืองยโสธร ตามความเป็นมาของวัดนี้เท่าที่ได้ค้นหาหลักฐานตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ของยโสธรและลงจารึกไว้เมื่อจุลศักราช ๑๒๕๙ ตรงกับวันที่ ๒๘ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ใจความลงจารึกว่า

พระวรวงศา (พระวอ) ตำแหน่งเสนาบดีเก่าเวียงจันทน์ และท้าวหน้า, ท้าวก่ำ, ท้าวคำผง, ท้าวมุม ได้พาพวกพี่น้องพงษ์พันธุ์อพยพจะไปอาศัยเจ้านครจำปาศักดิ์เป็นที่พึ่ง ครั้นมาถึงดงผีสิงเห็นเป็นที่ชัยภูมิดีพากันพักอยู่ ท้าวมุมพร้อมทั้งบุตรธิดาหลานพร้อมพี่น้องบ่าวไพร่ ได้ไปตั้งบ้านสิงห์โคกเป็นผู้ปกครอง ณ ถิ่นนั้น ท้าวหน้า, ท้าวคำสิงห์, ท้าวคำผุ ตั้งอยู่บ้านสิงห์ท่า ท้าวพระวอ, ท้าวก่ำ, ท้าวทิดพรหม พากันอพยพครอบครัวเลยไปตั้งอยู่บ้านนาดู่นาแกฯ ท้าวหน้า ท้าวคำสิงห์, ท้าวคำผุ พร้อมทั้งบุตรธิดาพี่น้องพลไพร่ จึงได้พร้อมกันสร้างวัดมหาธาตุ

(แต่เดิมชื่อว่าวัดทุ่งเพราะคงอยู่ติดกับบริเวณทุ่งนา) เป็นศุภฤกษ์ศิริมงคลครั้งแรก วัดนี้เป็นวัดมิ่งบ้านขวัญเมือง ต่อมาเมื่อเจ้าหน้าที่มีความชอบในราชการ ได้รับตำแหน่งและยศนามเป็นเจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศาเป็นเจ้าครองนครจำปาศักดิ์แล้วเป็นผู้มีอำนาจกว้างขวาง จึงได้มาชักชวนพี่น้องญาติพงศาเมืองแสน เมืองจันทร์ ท้าวเพี้ยกรมการ ทั้งชาวบ้านชาวเมืองพร้อมกันปฏิสังขรณ์วัดนี้ ให้เจริญขึ้นได้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์องค์สำเร็จมาแล้วเรียกว่าพระมหาธาตุ ฐานกว้าง ๔ วา สูงสุดยอด ๑๒ วา ๒ ศอกเศษ ทรวดทรงแบบ ๔ เหลี่ยม หรือเรียกว่าแบบพรหม ๔ หน้า เป็นที่สง่างามมาก (แต่ว่าตามที่ท่านเจ้าคุณญาณรักขิต (ใจ) เขียนไว้ในประวัติเดิมว่าได้สร้างขึ้นก็เป็นการขัดกับประวัติพระธาตุ ซึ่งค้นได้เมื่อภายหลังต่อมาจึงขอฝากท่านผู้รู้ได้พิจารณาเองเถิด) ครั้งต่อมาก็ได้สร้างอุโบสถแบบโบราณขึ้น พระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมได้เพียง ๒๑ รูปพอดี ข้อนี้ถือว่าเป็นเกล็ดสำคัญ ของพระมหาเถระในยุคโน้นว่าเป็นผู้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยจริงๆ ในเวลามีการบรรพชาอุปสมบทก็ดี ฆราวาสทั้งชายหญิงจะเข้าไปอยู่ร่วมภายในบริเวณโบสถ์ไม่ได้เป็นอันขาด ส่วนเจดีย์องค์เล็กเป็นที่บรรจุอัฐิของเจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศา (เจ้าหน้า) เจ้าเมืองผู้สร้างและอุปถัมภ์วัดนี้มาแต่เริ่มแรก

มีหลักศิลาจารึกแผ่นหนึ่ง มีใจความว่าศักราชราชาได้ ๑๘๙ ปี เบิกบด เดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วัน ๕ เมื่อเบิกที่ดาวนักขัตฤกษ์ ถึกหน่วยมาฆะ พระอริยสงฆ์เจ้าทั้งปวงในวัดบ้านท่า มีมหาราชครูทั้ง ๒ เป็นเจ้า มีอาชญาธรรมเจ้าสังฆราชาวชิรปัญญาเป็นผู้โชตนาให้เป็นมูลศาสนาภายในภายนอกมีเจ้าพระราชวังหน้าเป็นเค้าเป็นเจ้ามหาศรัทธา ฯลฯ กับด้วยพระภริยานัดดาพร้อมด้วยบ้านได้โมทนากับทั้งท้าวพระยากรมการผู้น้อยผู้ใหญ่กับทั้งบ่าวไพร่ พร้อมโมทนามีศรัทธาได้พากันสร้างพุทธอารามและพระธาตุนี้ไว้ เป็นปูชนียวัตถุอันศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ต้องตาต้องใจชวนให้สัมมาคารวะอย่างยิ่งศรัทธาทางเหนือบ้านขวางบ้านขว่างศรัทธาทางใต้บ้านค้อเวินชัยได้พากันสร้างไว้เท่า ๕๐๐๐ วัสสา

เหตุผลเนื่องจากศิลาจารึกนี้ยังมีพระมหาเถระองค์หนึ่งจะมียศนามชั้นใดไม่ปรากฏชัดทราบเป็นเค้าความว่าเป็นชั้นสัญญาบัตรชาวเมืองเรียกกันว่า **"เจ้าพระครูหลักคำ"** (หรือกุคำ) ได้ไปเรียนพระปริยัติธรรมที่เมืองเวียงจันทน์ มีความรู้เฉลียวฉลาดแตกฉานในพระไตรปิฎก ได้รับยกย่องจากพระสังฆราชาธิบดีและได้เรียนขอพระคัมภีร์พระไตรปิฎกครบบริบูรณ์พร้อมทั้งขอเรือยาว (เฮือส่วง) เรือยาวบรรทุกมาพร้อมผู้มีศรัทธาพายเรือตามส่งล่องลงมาโดยทางแม่น้ำโขงแล้วก็วกเข้าปากแม่น้ำมูลตกโขง

ที่เรียกว่าอำเภอโขงเจียม ในปัจจุบันนี้แล้วขึ้นตามแม่น้ำมูลมาทางเมืองอุบลฯ แล้วเข้ามาตามแม่น้ำชีมาจนถึงเมืองยโสธร กว่าจะมาถึงเมืองยโสธรก็ประมาณว่า ๒ เดือนกว่า หรือ ๓ เดือนเป็นอย่างน้อยเพราะค่อยมาตามลำดับก็คงจะไม่รีบร้อนอะไรเพราะท่านมีใจเป็นกุศลอยู่แล้ว ทั้งไม่มีภัยอันตรายใดๆ มาขัดขวาง เมื่อมาถึงท่าเมืองยโสธรแล้ว ท่านเจ้าเมืองก็มีศรัทธาต้อนรับเป็นอย่างดีพร้อมทั้งให้ความอบอุ่นด้วยการให้ความอุปถัมภ์ท่านจึงได้พิจารณานำพาเจ้าเมืองพร้อมด้วยประชาชนราษฎรขุดสระน้ำที่วัดมหาธาตุ แล้วได้เริ่มสร้างหอไตรไว้กลางสระนั้นเป็นสถานที่เก็บพระไตรปิฎก เป็นที่สะอาดภูมิฐานแก่บ้านเมืองจนทุกวันนี้ อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องที่น่าคิดน่าสำนึกในใจ และควรรู้ไว้ในสมัยนี้ด้วย คือมีพระครูหลักคำองค์หนึ่ง ได้เป็นเจ้าอาวาสครองวัด ก็เป็นผู้ปฏิบัติชอบโลกชอบธรรมอยู่โดยวุฒิสวัสดี ครั้นอยู่มาวันหนึ่งเกิดอุบัติเหตุ มีกวางตัวหนึ่งหลงทางวิ่งผ่านเข้ามาในเมือง เจ้าอุปฮาดและเจ้าเมืองพากันถือสาตราอาวุธไล่กวาง กวางตัวนั้นได้วิ่งหลบเข้าไปอาศัยในบริเวณวัดมหาธาตุ เจ้าอาวาสรู้เรื่องเข้าก็ได้มาทำการขัดขวางห้ามปรามไว้ด้วยคำว่า “กวางมันเป็นสัตว์ ยังรู้จักวัดวาอารามเป็นที่พึ่งพวกเจ้าเป็นเจ้าเมืองก็ไม่รู้จักวัดมัน รักชีวิตกลัวตายหนีร้อนมาพึ่งเย็นเป็นอย่างไรจึงไล่ฆ่ามัน ข้าขอฯ บิณฑบาตกวางตัวนี้ไว้

ก่อนเถอะ” เจ้าอุปฮาดก็โต้เถียงโดยไม่ฟังคำห้ามเลยพากันยิงฆ่ากวางไปกินเป็นอาหาร เจ้าพระครูหลักคำจึงรำพึงว่า “ตนกูนี้ก็เป็นผู้ทรงศีลทรงธรรมมีปาก ปากก็ไม่เข็ดยำ เจ้าบ้านเจ้าเมืองไม่เคารพยำเกรงสักหน่อยเลย พากันมาฆ่าสัตว์ในควงพุทธอารามต่อหน้าพระหน้าเจ้า ตนเป็นถึงเจ้าบ้านเจ้าเมืองก็ไม่มีหิริโอตตัปปะ ไม่มีความยำเกรงพระศาสนาและตนกูเสียเลย มันจักเป็นวัดวาอารามได้อย่างได” ท่านเคืองในใจมากจึงตั้งสัจจะว่า “ตนกูอยู่ที่นี่ก็ชาวเมืองไม่เป็นศิริมงคลอันใด ตนกูจักหนีจากวัดมหาธาตุแต่วันนี้ หากว่าเป็นตายอย่างใดก็ไม่กลับคืนมาเลย” ครั้นแล้วก็หนีออกจากวัดไปอยู่วัดบ้านน้ำคำน้อยเสียแต่วันนั้น และทุกวันนี้วัดบ้านน้ำคำน้อยก็ยังเป็นวัดอยู่ตลอดมา เจ้าเมืองและชาวบ้านก็พากันรู้สึกโทษจึงได้พากันไปขอขมาโทษต่อท่านถึง ๓ ครั้ง และขออ้อนวอนให้ท่านกลับ ท่านก็ไม่ยอมกลับท่านก็ให้คำตอบว่า “ตนกูมีศีลมีธรรมอันดีที่จะให้เสียสัจจะวาทีที่ได้ออกปากไปแล้วนั้น ตนกูตายเสียดีกว่าจะกลับคืนไปอยู่วัดมหาธาตุอีก ถึงแม้นกูตายแล้วผู้ใดผู้หนึ่งอย่าได้เอากระดูกตูข้าไปฝังไว้ในเมืองเลย” ท่านเล่าสาปแช่งว่า “ถ้าขืนเอาไปบ้านเมือง ก็จักมีขำเขือกเดือดร้อนไม่เป็นมงคลเลย” ดังนั้นเมื่อท่านมรณภาพไปแล้ว จึงได้พากันก่อเจดีย์เป็นอัฐิท่านไว้ที่วัดบ้านน้ำคำน้อยปรากฏอยู่ทุกวันนี้

พระเถระองค์นี้มีชื่อเสียงปรากฏโด่งดังมากเล่าลือกันมาว่าท่านมีหูทิพย์และรู้ภาษาสัตว์เป็นต้นและคนเคยเล่าให้ฟังว่า คนเก่าๆ ก็เลยเล่ากันมาว่า แต่ก่อนวัดมหาธาตุเป็นป่าดงมากมีต้นไม้ใหญ่ในบริเวณวัด ทั้งเป็นดงไปทางทิศตะวันตก บริเวณที่ว่าการอำเภอในปัจจุบันนี้เป็นดงใหญ่ทั้งนั้น มีหมู่ลิงมาอาศัยอยู่ตามต้นไม้ก็มากเหมือนกัน ก็คงจะสมชื่อว่าเป็นดงผีสิงมาแต่ก่อน มีหมู่นกหมู่กา มาอาศัยอยู่ตามต้นไม้ในวัดก็มา บางทีมีแขกคนมาเยี่ยมท่านพระครูหลักคำ ท่านเห็นหมู่นกบินเข้ามาจับต้นไม้ในวัดเป็นฝูงๆ ร้องกระจอ กระแจ ตามภาษาของนกมัน ท่านก็บอกว่า "นั่นนกมันพูดกันว่าจะไปทางนั้นให้คอยดูมัน" พูดกันแล้ว ไม่นานนกมันก็พากันบินไปทางทิศเหมือนอย่างท่านว่า คนจึงเรียกท่านว่า **"เป็นผู้รู้ภาษานก"** และท่านมีลักษณะพิเศษคือต้างหูท่านยาวหย่อนมาก เวลาไหวตัวหูก็ไหวตามอิริยาบถ คนทั้งหลายก็เรียกท่านว่า **"หลักคำองค์แกว่งหู"** อนึ่งในวันที่อาชญาธรรมเจ้าหลักคำห้ามไม่ให้ฆ่ากวาง และชาวเมืองไม่ฟังนั้น พอฆ่ากวางแล้วไม่นานก็เกิดอุบาทว์ไฟไหม้เมืองขึ้นทันที เสียหายมากกว่า ๑๐๐ หลังคาเรือน เพราะมีเหตุบันดาลเกิดขึ้น เหมาะสมเช่นนี้ชาวเมืองจึงกลัวอภินิหารเจ้าพระครูหลักคำองค์นี้ยิ่งนักแล

ครั้นกาลต่อมาญาแม่นางคำได้สร้างวิหารหลัง ๑ พร้อมได้ซ่อมพระพุทธรูปก่อด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทองประดิษฐานไว้ในวิหารนั้น สำหรับเป็นที่ทำวัตรสวดมนต์เย็น ชาวบ้านเมืองพากันเรียกว่าหอสูตร ถัดจากนั้นมาพระครูหลักคำ (พิลา) พระปลัดอ่อนตา ได้พาคณะทายกทายิกาปฏิสังขรณ์หอไตรเป็นศรีสง่างดงามอยู่จนทุกวันนี้ ครั้นต่อมาหลวงพ่อทุมมีได้มีศรัทธาชักชวนทายกทายิกา วัดมหาธาตุพร้อมด้วยชาวเมืองสร้างโบสถ์ใหม่จึงรื้อโบสถ์เก่า ก่อสร้างที่เดิมแต่สร้างยังไม่เสร็จก็มรณภาพก่อนคณะกรรมการฝ่ายวัดฝ่ายบ้าน จึงได้พร้อมกันทำต่อจนสำเร็จได้รื้อวิหาร แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ในโบสถ์ที่สร้างใหม่ เป็นพระประธานในกาลต่อมา พระมหาใจได้เชิญพระพุทธรูปหล่อมาจากกรุงเทพฯ มาประดิษฐานเป็นองค์รองเจ้าศรัทธาทั้งหลาย ในวัดมหาธาตุและคณะกรรมการมีจิตสามัคคียินดี สละทุนทรัพย์สร้างแท่นพระถวายกิจทั้งนี้ก็นับว่าได้ช่วยส่งเสริมบารมีธรรมของบรรพบุรุษแต่ก่อน นับว่าเป็นศิริมงคลแก่บ้านเมืองโสดหนึ่งด้วยวัดมหาธาตุนี้ เป็นวัดมีเกียรติยศ เพราะเป็นวัดของเจ้าประเทศราช คือเจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศา เป็นผู้สร้างและดำรงฐานะเป็นวัดเจ้าคณะเมืองนับว่าเป็นวัดมิ่งบ้านขวัญเมืองอย่างศักดิ์สิทธิ์ พร้อม

ทั้งมีนิมิตเครื่องหมายของวัดสำคัญหลายอย่าง เช่น พระธาตุพระอานนท์ พระธาตุเจดีย์ของเจ้าเมืองและหอไตร พร้อมทั้งพระไตรปิฎกของโบราณมีโดยสมบูรณ์อยู่พร้อมแล้ว ของสำคัญในวัดอันเป็นโบราณวัตถุเวลานี้ก็มีอยู่ คือพระธาตุพระอานนท์ หอพระไตรปิฎก แผ่นศิลาจารึก และพระประธานในพระอุโบสถ ล้วนเป็นของเก่าแก่สมัยสร้างวัดทั้งนั้น และเวลานี้ทางกรมศิลปากร ก็ได้รับขึ้นทะเบียนให้เป็นหลักฐานไว้แล้วรับรองว่าเป็นโบราณสถาน อันเก่าแก่ตามยุคสมัยพร้อมทั้งได้เอาใจใส่มาตรวจตราดูทุกปี จึงเห็นว่าวัดมหาธาตุนี้เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งในจังหวัดยโสธร

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ คณะกรรมการบำรุงวัดและกรมการอำเภอ พร้อมทั้งประชาชนชาวเมืองทั้งหลาย ได้พากันจัดให้มีงานเพื่อหาทุนเป็นรายได้ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์พระธาตุ เมื่อรวบรวมทุนได้แล้วก็ได้จัดปฏิสังขรณ์พระธาตุและก่อกำแพงแก้วรอบบริเวณเป็นถาวรวัตถุใหม่และคอยปฏิบัติ ซ่อมแซมรักษาตลอดมาสะอาดงามยิ่งขึ้น เป็นที่สนใจของชาวต่างหัวเมืองจนชาวต่างประเทศก็มาแวะมาชมบ่อยไม่ค่อยขาด เป็นที่ต้องตาต้องใจของผู้พบเห็นผู้ที่อยู่ถิ่นไกลได้ยินข่าวก็ดีใจปิติปราโมทย์พากันพยายามมาไหว้เคารพสักการะตั้งใจบูชาด้วยกาย วาจา ใจ อันนี้ก็นับว่าเป็นเนื้อนาบุญอันประเสริฐยิ่งนักแล

ยังมีวัตถุอันศักดิ์สิทธิ์ชั้นเยี่ยม ซึ่งนับว่าเป็นศิริมงคลมิ่งขวัญด้านชีวิตจิตใจและประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองคือ **"พระแก้วบุษยรัตน์" (พระแก้วสีน้ำค้าง)** พุทธรูปบริสุทธิ์ล้วน หน้าตักกว้างประมาณ ๒๗ ซ.ม. สูง ๗ ซ.ม. เศษ ว่าด้วยเนื้อแก้วใสสะอาดบริสุทธิ์ยิ่งนัก ไม่มีแผลรอยร้าว ปราศจากมลทินโทษทั้งปวง ว่าด้วยทรวดทรงก็งดงาม หาที่เปรียบได้ยากว่าฝีมือนายช่างก็วิจิตรสุขุมชั้นเยี่ยม เป็นองค์พระที่มีค่าควรเมืองควรถวายพระนามว่า **"พระพุทธปฏิมากรบุษยรัตน์"**

หลักฐานของพระแก้วนี้ ตามที่ท่านเขียนไว้แต่ก่อนมาสืบได้ความเป็น ๒ นัย คือนัยหนึ่งว่าพระแก้วองค์นี้เป็นสาระสมบัติของเจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศาเก็บรักษาไว้ แต่ครั้งท่านได้เป็นเจ้าครองนครจำปาศักดิ์ ชรอยว่าจะได้รับมรดกสืบต่อจากบรรพบุรุษแต่ครั้งอพยพจากเวียงจันทน์ เหตุผลในข้อนี้คือวัตถุอันศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ ย่อมอยู่คู่ควรกับผู้มีอำนาจวาสนามีบุญญาภินิหารมาก เป็นของเกิดกับท่านผู้เป็นเจ้าใหญ่แน่แท้

นัยที่ ๒ เมื่อครั้งเจ้าพระยาราชสุภาวดียกทัพไปรบเวียงจันทน์เจ้าอุปฮาดบุตรท้าวคำ ท้าวฝ่าย ท้าวสุวอ ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานเจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศา ได้ไปช่วยทำการรบท่านพระครูหลักคำกุ ผู้มีภูมิความรู้ทางโหราศาสตร์เป็นผู้ให้ฤกษ์

และทำพิธีปฐมกรรม หักไม้ข่มนาม การรบก็ได้ชัยชนะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบ จึงมีรับสั่งให้หาตัวท้าวฝ่ายบุตรและพระครูหลักคำกุลงไปเฝ้าที่กรุงเทพมหานคร และโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้ท้าวฝ่ายเป็นพระสุนทรราชวงศา พระครูหลักคำกุ เป็นพระครูวชิรปัญญาและพระราชทานปืนนางป้อง ๑ กระบอก และพระแก้วบุษยรัตน์ ๑ องค์ เพื่อให้เป็นศิริมงคลแก่เมืองยโสธร พระแก้วดังกล่าวก็ยังมีอยู่ประจำที่วัดมหาธาตุเท่าทุกวันนี้

เรื่องประวัติพระแก้วมูลเหตุดังกล่าวนี้จะอย่างไรก็ตามสรุปบทว่า พระแก้วบุษยรัตน์องค์นี้ เป็นศิริสมบัติของวัดมหาธาตุและของชาวเมืองยโสธรและได้มี การจดทะเบียนแจ้งไปยังกระทรวงศึกษาธิการ ไว้เป็นหลักฐานแล้วตามประวัติวัดมหาธาตุนี้เท่าที่ค้นคว้าสืบๆ กันก็เป็นมาอย่างนี้แท้จริงแล้ววัดมหาธาตุนี้โดยมากชาวบ้านชาวเมืองก็เรียกชื่อย่อๆ ว่าวัดธาตุกันเรื่อยๆ มาครั้นต่อมาทางการคณะสงฆ์ ให้มีการสำรวจจดทะเบียนชื่อวัดก็ได้จดชื่อเป็นวัดมหาธาตุ แต่เริ่มมีการสำรวจวัดเป็นต้นมา และในระหว่างสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสโส อ้วน) ปกครองคณะสงฆ์ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑล ท่านก็เห็นชอบแล้วว่าวัดมหาธาตุนั้นเหมาะสมแล้ว เพราะมีพระธาตุของเก่าแก่ประจำอยู่

แล้วตลอด จนเจ้าคุณสมเด็จดำรงตำแหน่งสังฆนายกองค์แรกของคณะสงฆ์ไทยท่านก็พูดอยู่เสมอว่า วัดมหาธาตุนี้เป็นวัดประวัติศาสตร์ของเมืองยโสธรแต่ดึกดำบรรพ์ เพราะคนสำคัญชั้นเจ้าเมืองเป็นผู้สร้าง ท่านก็เคยปรารภว่าผู้จะมาดำรงรักษาไว้นั้นแลยากนักฯ

พระอุโบสถ ภายในวัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.ยโสธร

ลำดับผู้ปกครองวัด

ได้มีพระผู้ปกครองวัดมาตามลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ แต่วัน เดือน พ.ศ. ที่ปกครองวัดนั้นไม่ได้จารึกแจ้งไว้ เป็นแต่เขียนรายนามและบอกเล่ากันต่อๆ มามีดังนี้

๑. อาชญาธรรมเจ้าสังฆราชาวชิรปัญญา

๒. พระครูหลักคำ องค์หูแกว่ง เพราะกระดิกหูได้ เป็นพระครูนักปฏิบัติทางสมถวิปัสสนา

๓. พระครูหลักคำ กุคำ มีภูมิเยี่ยมทางพระปริยัติธรรม เป็นตำแหน่งเจ้าคณะเมือง

๔. พระครูทัศน์

๕. พระครูหลักคำพิลา (พระครูจิตตวิเสธนาจารย์องค์แรก) ตำแหน่งเจ้าคณะเมือง

๖. พระปลัดญาณ ตำแหน่งเจ้าอาวาส

๗. พระปลัดอินทร์ พระอุปัชฌาย์ ตำแหน่งเจ้าอาวาส และรองเจ้าคณะแขวง

๘. พระมหาเขียน ถาวโร รักษาการเจ้าอาวาส

๙. หลวงพ่อทุมมี รักษาการเจ้าอาวาส

๑๐. หลวงพ่อสี รักษาการเจ้าอาวาส

๑๑. พระสมุห์มาก ตำแหน่งเจ้าอาวาส

๑๒. หลวงพ่อสอน รักษาการเจ้าอาวาส

๑๓. พระมหาจงกล รักษาการเจ้าอาวาส

๑๔. พระครูวิจิตรยโสธร เจ้าอาวาสและเจ้าคณะอำเภอ พระอุปัชฌาย์

๑๕. พระญาณโสภณ-พระราชศีลโสภิต เจ้าอาวาสและเจ้าคณะจังหวัดยโสธร

๑๖. พระราชรัตนกวี (สำลี) ป.ธ.๖ เจ้าอาวาสและเจ้าคณะจังหวัดยโสธร รูปปัจจุบัน

หมายเหตุ *เครื่องยศเจ้าพระครูหลักคำคือ เสลียง ๑ สัปปะทน ๑ ชฎา (วอม) ๑ ฆ้องไชย ๑ แพนไชย ๑ (บังสูน) สังข์สำหรับเป่า ๑ จองวองไชย ๑ เครื่องเหล่านี้ใช้ในเวลาจะไปนั่งพระอุปัชฌาย์ทำการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตร เห็นบอกว่าอนุวัตรตามขัตติยราชประเพณีโบราณมาจากลัทธิทางเวียงจันทน์ (เวลานี้เครื่องยศสูญหายไปเกือบหมดแล้ว)*

อนึ่ง สำหรับเจ้าอาวาสตามลำดับมา เท่าที่จำประวัติได้คร่าวๆ มา คือพระครูหลักคำองค์หูแกว่ง เห็นคนเฒ่าคนแก่เล่าสู่ฟังว่า เป็นคนกำเนิดเกิดอยู่ทางโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้มาอยู่วัดมหาธาตุตั้งแต่ยังเป็นสามเณรน้อย จนได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุหนุ่ม แล้วได้ออกจากวัดไปเรียนหนังสือ เรียนมูลเดิม (มูลกัจจาย) ขึ้นไปทางเหนือทางหนองหาร ทางหนองคาย แล้วเลยข้ามไปเรียนทางฝั่งลาวเวียงจันทน์ จนจบมูลเดิมแล้วจนเป็นพระเถระผู้เฒ่าผู้แก่ จึงได้กลับมาอยู่เมืองยโสธรอีกเป็นครั้งสุดท้าย ส่วนหลักคำกุคำ เป็นคนเชื้อชาติภูมิลำเนาเดิมอยู่บ้านสิงห์โคก ตำบลสิงห์ทุกวันนี้ ภูมิเยี่ยมทางฝ่ายปริยัติธรรม พระครูทัศน์ ไม่ทราบว่ากำเนิดเกิดที่ไหน ไม่มีใครเขียนไว้และไม่เคยได้ยินบอกเล่าให้ฟังเลย พระครูหลักคำพิลาว่าเป็นคนเกิดที่บ้านลาดเก่า ตำบลดู่ลาด อำเภอยโสธร พระปลัดญาณเป็นก๊กกำเนิดบ้านเชียงหวาง ตำบลสำราญ และเกี่ยวโยงกับญาติพี่น้องในเมืองยโสธร เป็นเครือเดียวกับญาติพี่น้องในเมือง พระปลัดอินทร์ ชาติภูมิเดิมเกิดบ้านชาติ ตำบลกุดน้ำใส อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พระมหาเขียนเป็นคนถือกำเนิดเกิดในเมือง คุ้มหมู่บ้านใหม่ ในเมืองยโสธร พระมหาจงกล พระครูวิจิตรยโสธร พระญาณโสภณ เป็นรูปเดียวกันก็เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นตามลำดับ

ชาติภูมิลำเนาเดิมจริงๆ เกิดที่บ้านดอนยาง ตำบลค้อเหนือ อำเภอยโสธร แต่ว่าไปใหญ่อยู่บ้านคำก้าว ตำบลทรายมูล อำเภอยโสธร แต่เดิมมาฯ ปัจจุบันสมณศักดิ์เป็นพระราชศีลโสภิต ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ได้เข้ามาอยู่ในวัดมหาธาตุแต่วันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมาฯ

***** พระราชศีลโสภิต***

ผู้คิดค้น และเก็บรวบรวมจากหลักฐานต่างๆ ก็ต้องอาศัยหลักที่ท่านเจ้าคุณญาณรักขิตใจเขียนไว้เป็นหลักอ้างอิง เพราะท่านก็ค้นมาจากพงศาวดารเมืองยโสธรแต่ก่อนๆ มาเป็นหลักฐานเหมือนกัน จึงขอท่านผู้รู้ไว้พิจารณาผิดพลาดคงให้อภัยด้วย

หอระฆัง ภายในวัดมหาธาตุ

ประวัติ.. พระธาตุ ที่วัดมหาธาตุ ในเมืองยโสธร

ข้าพเจ้านามกรชื่อว่าเจตตา ชานุวินทร์ ผู้สร้างพระธาตุไว้ คือว่าพระธาตุนี้ สร้างแล้วพุทธศักราชล่วงแล้วพันสองฮ้อยสิบแปดปี ได้พร้อมกับจินดาชานุผู้เป็นน้อง คือว่าท่านองค์นั้นเป็นลูกน้องแม่ของตูสร้างแปดเดือนกับซาวห้ามื้อจึงแล้วแลท่านเอ๊ย ข้าพเจ้าเกิดอยู่เวียงจันทน์ ได้พากันออกไปบวชทำเพียรนานว่าสามสิบปีปลายซาวห้ามื้อเห็นว่าท้าวพระยาทั้งหลายนับถือดอนปู่ปาวเป็นบ่อนไหว้ ถึงเดือนปีก็ป่าวกันไปไหว้ข้าพเจ้าจึงว่าที่นี่ตูจักไปหาเอาของศักดิ์สิทธิ์มาไว้เพื่อว่าจักได้เป็นมงคลในภายภาคหน้า

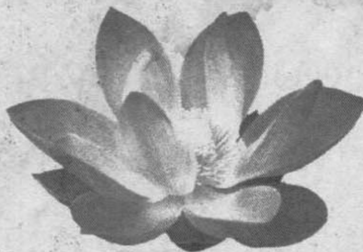
หน้าจึงได้เดินกรรมฐานไปตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ สืบไต่ตามประมาณว่าได้สองปีปลาย ๑๐ เดือน ๑๑ วัน จึงได้ไปฮอดเมืองเทวทหะนคร ไปเถิงแล้วคนทั้งหลายก่อสร้างพระธาตุพร้อมทั้งเสนาท้าวพระยาใหญ่น้อย คือว่าบ่อนพระธาตุอันเก่าอยู่คับแคบในเมื่อเสนาไหว้พระยาเสนาในเมืองเทวทหะนคร พร้อมเพรียงพากันก่อสร้าง ๗ เดือน จึงแล้วแลท่านเอยท่านพระยาทั้งหลายจึงอัญเชิญพระธาตุแล้วไขปักกะตูเข้าไปได้ ๓ ชั้น เห็นหมู่หีบเงิน ๓ ชั้น ไขหมู่หีบเงินแล้วเห็นหมู่หีบคำ ๗ ชั้น ไขหมู่หีบคำเห็นหมู่หีบแก้วไพฑูรย์ ๒ ชั้น ไขหมู่หีบแก้วไพฑูรย์ เห็นผ้ากระจ๋าคำห้าฮ้อยชั้น จึงเห็นผ้าสีขาวอันอ่อนเหมือนสำลี หลายชั้นจึงเห็นกระดูกและฝุ่นจึงถามเขาว่า เป็นกระดูกพระอานนท์ พระยาเจ้าจึงถามเขาอีกว่าธาตุอันนี้เป็นมาดังลือจา เขาบอกว่าเป็นมาแต่ปู่ บอกกล่าวกันมาตูข้าจึงนับถือมาจนบัดนี้ คือว่าพระอานนท์ได้อธิษฐานอัฐิเป็นสองเคิ่งๆ หนึ่งได้แก่เมืองตูข้าทั้งหลาย เมื่อได้ยินดังนั้นพระยาเจ้าจึงอธิษฐานแล้วแต่งเครื่องบูชาด้วยของต่างๆ พระธาตุนั้นก็บังเกิดมีลมพัดผ้ากะจ๋าคำขึ้นไปบนอากาศ แล้วพระยาเจ้าจึงอธิษฐานในใจ ผ้าก็ตกลงมาทั้ง ๕๐๐ ผืน นี้ก็เป็นอัศจรรย์อยู่จึงได้ขอวิงวอนวานถึงท้าวพระยาหลายวันจึงได้ผงธุลีประมาณว่าได้เต็มเปลือกไข่นกเขียนนั้นแล กับกระดูก

เท่าดอกสังวาลย์ จึงได้นำไปเถิงเวียงจันทน์นั้นนานประมาณว่า ได้ปีปลาย ๑๑ เดือน ก็มาเถิงแล้วว่าจะสร้างพระธาตุบรรจุอัฐิ เกิดความติฉินนินทาว่าผิดฮีตบูฮาน จึงได้ไล่ข้าพเจ้าหนีมาอยู่นำ ขอมนานว่าได้ ๓ ปี จึงได้ชักชวนขอมผู้เป็นเจ้าบ้าน ชื่อว่า เอียงเวธา ผู้เป็นใหญ่มาสร้างไว้ในดงผีสิงนี้ไกล จากบ้านคน ๗ ฮ้อยชั่วขาธนู หมู่หีบหินเช่นดังสิ่งใดเครื่องสร้างพระธาตุฝังไว้ใน พายัพไกลฮ้อยเจ็ดชั่วขาธนู แล้วสิ่งของในพระธาตุก็หลายสิ่ง เมื่อท่านทั้งหลายอยากฮู้แจ้งให้เบิ่งในประวัติเล่มใหญ่แลท่านเอย ซึ่งอยู่กับเอียงเวธาผู้เป็นเจ้าบ้านอันหนึ่ง เขียนใส่แผ่นทองแดง ไว้แจพระธาตุทิศตะวันตก ทางใต้อันหนึ่ง แผ่นทองคำธรรมชาติ ไว้ใต้พื้นพระธาตุ เพื่ออยากจื่อแจ้งสิ่งของในพระธาตุให้ไปเบิ่ง ประวัติธาตุอยู่นำเอียงเวธาเจ้าบ้านแลผู้สร้างพระธาตุด้วยแล ทั้ง พร้อมด้วยบ้านน้อยบ้านใหญ่ ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นหัวหน้าสร้าง พระธาตุลูกนี้พระธาตุองค์นี้เป็นพระธาตุของพระอานนท์แท้แล ท่านเอย เมื่อท่านทั้งหลายจะมาก่อสร้าง ขึ้นใหม่อย่าให้สูงเกิน กว่าพระธาตุทรวงอกของพระพุทธเจ้า จักไม่อยู่ซำบายท่อว่าจัก เกิดฟ้าผ่าหมุนลงแลท่านเอย เมื่อท่านทั้งหลายเห็นประวัตินี้แล้ว อย่าทำลายเป็นอันขาด เผื่อว่าจักให้คนทั้งหลายได้เห็นจักได้สืบ ต่อกันไป เมื่อคนใดเห็นแล้วให้เอาไว้ที่เก่า เพื่อจักได้เห็นสืบไป

เพื่อจักได้เห็นสืบไปหลายคนท่านเอย ไผทำลายพระธาตุลูกนี้มีบาปกล้าประมาณท่อภูเขานั้นแลเอย.ฯ ***จบฉบับ ที่ ๑***

ฉบับที่ ๒ มีใจความดังนี้เป็นคำยกย่องและคำสาปแช่งไว้ด้วยฯ ไผผู้มาก่อสร้างสีไครเจดีย์ใหญ่ตูอยากให้สูเจ้าเพิ่ง บุญดอกนาปวงชาวเชื้อนครศรีมักโลภ หาแต่ความอยากได้บ่กลัวย่านบาปกรรมซะแล ไผผู้บัวระบัติให้เจดีย์มั่นเที่ยงขอจงฮู้เหตุเบื้องประวัติไว้ เจ้าอย่าลืมไผผู้บุญมากล้นจึงได้ค่อยบัวระบัติบุญบ่อเคยมีมาบ่อได้บัวระบัติแท้ อันที่มาก่อสร้างเจดีย์นี้ยากยิ่งแท้แล่ว คนตายนับบ่อได้ ขืนสร้างต่อไปพอเมื่อก่อสร้างแล้วผีดงกับเพศนำเอาของค่าล้นถวายให้แก่หมู่คน ตูจึงยอเจดีย์ให้ผีดงรักษาเขตต์บุญที่เคยสร้างไว้จึงเห็นแจ้งแห่งตำนานท่านเอยฯ

จบฉบับ ที่ ๒

เก็บใจความประวัติที่คัดลอกมานี้ ดังต่อไปนี้

เจดีย์องค์ที่ตั้งอยู่วัดมหาธาตุในเมืองยโสธร ที่ชาวยโสธรและอำเภอที่ใกล้เคียงเรียกกันว่า พระธาตุยโสธร ตามประวัติก็บอกไว้ชัดว่าสร้างเมื่อพุทธศักราชล่วงได้ ๑๒๑๘ ปี เจดีย์องค์ที่ประดิษฐานอยู่เวลานี้ ในครั้งกระโน้นเป็นป่าใหญ่ เรียกกันว่า **"ดงผีสิง"** อยู่ห่างจากบ้านคนประมาณ ๗๐๐ ชั่วขาธนู ประมาณ ๓๐ เส้น หรือขนาด ๑ กิโลเมตรเศษ เทียบปัจจุบัน ผู้สร้างชื่อว่าเจตตานุวินและจินดาชานุ ชาวเมืองเวียงจันทน์ กับเอียงเวธาเจ้าบ้านสมัยขอม ร่วมกันสร้างขึ้นบรรจุอัฐิธาตุ ของพระอานนท์เถระซึ่งเจตตานุวินกับจินดาชานุวินผู้เป็นลูกของน้าได้มาจากเทวทหะนครประเทศอินเดีย ในตำนานเล่าว่าเจตตานุวินกับจินดาชานุ ชาวเมืองเวียงจันทน์ถือเพศบรรพชิตเดินธุดงค์ไปถึงเมืองเทวทหะนคร กินเวลาถึง ๒ ปี ๑๐ เดือน กับ ๑๑ วัน จึงถึงเทวทหะนครในคราวนั้น ชาวเมืองเทวทหะนครกำลังก่อสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่องค์หนึ่งอยู่ เพื่อจะย้ายอัฐิธาตุที่บรรจุอยู่ภายในเจดีย์องค์เก่า ซึ่งตั้งอยู่ในที่ไม่เหมาะสมสถานที่คับแคบ ประสงค์เอาอัฐิธาตุไปบรรจุไว้ในเจดีย์องค์ใหม่ เมื่อก่อสร้างสำเร็จเรียบร้อยแล้ว จึงอัญเชิญอัฐิธาตุไปบรรจุไว้ในผอบ หรือหีบที่ใส่

ใส่อัฐิธาตุนั้น ชั้นนอก ๓ ชั้นเป็นหีบเงินชั้น ถัดเข้าไปเป็นหีบทอง ๗ ชั้น ถัดจากหีบทองเข้าไปเป็นหีบแก้วไพฑูรย์ ๒ ชั้น รวมเข้ากันแล้ว เป็นผอบหรือหีบ ๑๒ ชั้น ด้วยกันแล้วมีผ้ากะจ๋าคำ (เข้าใจว่าเป็นผ้าดอกคำหรือเป็นผ้าลายทอง) ห่อไว้ ๕๐๐ ชั้น ถัดเข้าไปก็เป็นผ้าขาวอ่อนนิ่มดังสำลี เป็นชั้นในสำหรับห่ออัฐิธาตุและฝุ่น (เข้าใจว่าเป็นอังคาร) สืบถามชาวเมืองได้ความว่าเป็นอัฐิธาตุของพระอานนท์เถระ เพราะคราวท่านนิพพานบนอากาศ กลางแม่น้ำโรหิณีได้อธิษฐานร่างกายให้แตกเป็น ๒ ภาค ภาคหนึ่งตกลงทางเมืองกบิลพัสดุ์อีกภาคหนึ่งตกลงทางเมืองเทวทหะนคร เมื่อท่านเจตตานุวินและจินดาชานุทราบเช่นนั้นแล้ว จึงจัดเครื่องสักการะบูชาอธิษฐานจิต ขอให้เห็นอภินิหารห่ออัฐิธาตุก็ลอยขึ้นสู่อากาศ เป็นอัศจรรย์จึงได้อ้อนวอนขอแบ่งอัฐิธาตุนั้นอยู่หลายวัน จึงได้ผงธุลีประมาณเต็มเปลือกไข่นกกระเรียนกับอัฐิธาตุองค์หนึ่ง ประมาณเท่าเม็ดดอกสังวาลย์ แล้วจึงเดินทางกลับเวียงจันทน์ เดินทางกว่าจะถึงเวียงจันทน์ก็กินเวลา ๑ ปีกับ ๑๑ เดือน แล้วได้จัดแจงสร้างเจดีย์บรรจุที่ดอนปู่ปาว ณ เมืองเวียงจันทน์ แต่ชาวเมืองไม่ยินยอมให้สร้าง ไม่เชื่อว่าเป็นจริงกลัวหลอกลวง จึงได้ออกจากเมืองเวียงจันทน์หนีมาอยู่กับเอียงเวธาที่เป็นขอมได้ ๓ ปี เมื่อชักชวนเอียงเวธา

เป็นกำลังได้แล้ว จึงได้ก่อสร้างเจดีย์องค์นี้ไว้ซึ่งอยู่ในเขตของเอียงเวธา สิ้นเวลาก่อสร้างอยู่เป็นเวลา ๘ เดือนกับ ๒๕ วัน จึงสำเร็จเรียบร้อยเครื่องมือก่อสร้างได้รวบรวมใส่หีบไว้มีลักษณะดังสิงห์ ฝังไว้ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเจดีย์ห่างประมาณ ๑๐๗ ชั่วขาธนู (ประมาณ ๕ เส้นกับ ๗ วา) สิ่งของมีค่าต่างๆ ที่เป็นครุภัณฑ์บรรจุไว้ในพระเจดีย์ มีมากแต่ได้เขียนไว้ในประวัติเล่มใหญ่ (เวลานี้ไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน) อันหนึ่งจารใส่แผ่นทองแดงฝังไว้มุมพระเจดีย์ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ (อันนี้ขุดค้นดูแล้วก็ไม่พบ) อีกอันหนึ่งเขียนใส่แผ่นทองคำธรรมชาติไว้ใต้พื้นพระเจดีย์ประวัติพิสดารนั้น เอียงเวธาเก็บรักษาไว้ และในประวัติย่อบอกไว้ว่า ถ้าจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ต่อไป ก็อย่าต่อเติมให้สูงเกินกว่าพระเจดีย์ที่บรรจุพระอุรังคธาตุ (เจดีย์นครพนมหรือพระธาตุพนม) จะถูกฟ้าผ่า

คำนมัสการพระธาตุพระอานนท์

กาเยนะ วาจาปิ เจตะสา จะ อานันทัตเถรัสสะ ธาตุง อะภิวาทะยามะ ทีปะธูปาทิสักการะวะเสนะ อานันทัตเถรัสสะ ธาตุง อะภิปูชะยามะ ตัสสานุภาเวนะ สุขัง สัพพะทา สัพพัญ จะ ทุกขัง ขียะตัง อะเสสะกัง

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออภิวาทกราบไหว้ พระธาตุแห่งพระอานนท์เถระเจ้า ด้วยกาย วาจา ใจ ขอสักการะพระธาตุของพระอานนท์เถระเจ้า ด้วยสักการะวรามิส มีดอกไม้ธูปเทียนเป็นต้น ด้วยอานุภาพแห่งการกราบไหว้บูชานั้น ขอความสุขจงมีทุกเมื่อ ส่วนความทุกข์ทั้งปวง จงสิ้นไปหาส่วนเหลือมิได้เทอญ

ความอลเวงเกิดขึ้นแก่วัดในระยะหนึ่ง

เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑ มีเรื่องเกิดขึ้นแก่วัดมหาธาตุ ขนาดหนัก ก็เนื่องจากทางฝ่ายคณะสงฆ์ส่วนปกครองทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นเอง โดยเหตุที่จะแย่งเอาวัดกันคือในระยะกาลนั้น ฝ่ายคณะสงฆ์ธรรมยุตและมหานิกายยังร่วมการปกครองกันอยู่ ทางคณะธรรมยุตจึงมีนโยบายที่จะรวมเอาวัดมหานิกายโอนขึ้นให้เป็นวัดธรรมยุต จึงขอบอกเล่าเหตุการณ์ส่วนวัดมหาธาตุให้ท่านทั้งหลายฟังไว้ก่อน คือแต่ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมา ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ โดยมากก็มักมีแต่ธรรมยุตปกครองมหานิกาย ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค คือส่วนกลางก็มีเจ้าคณะใหญ่หนและเจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง ตามหัวเมืองต่างๆ ก็มีพระธรรมยุตมีหน้าที่ปกครองเป็นส่วนมาก ดังเช่นที่อุบลราชธานีและอุดรธานี เป็นต้น ทางภาคอีสาน ในกาลต่อมาอำเภอยโสธร ทางฝ่ายธรรมยุตก็มีนโยบายจะขยายวัดธรรมยุตให้มีมากขึ้น โดยเฉพาะในเมืองยโสธร ก็จะพยายามโอนวัดมหานิกายให้เป็นวัดธรรมยุตให้ได้ หลายวัดจึงวางโครงการยึดวัดมหาธาตุก่อนวัดอื่นทั้งหมด จึงปรากฏการณ์ขึ้นดังจะเล่าสู่ฟังต่อไป ทางคณะธรรมยุตได้มอบให้พระมหาเฉย วัดสัมพันธ์วงศ์

กรุงเทพมหานคร แต่ยังไม่ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระเนกขัมมุนี ยังเป็นเปรียญ ๗ ประโยค เห็นว่าท่านเป็นพระเปรียญสูงว่าทุกรูปที่ยโสธรทั้งเป็นผู้ที่เกิดอยู่ในเมืองนี้ด้วย ท่านก็ได้มีจดหมายมาถามทั้งฝ่ายญาติโยมชาวบ้านผู้สำคัญทั้งผู้ที่เป็นฝ่ายธรรมยุตมาก่อนทาบทามหาเสียงว่าเวลานี้ต้องการอยากให้วัดมหาธาตุยโสธรเป็นวัดธรรมยุต เพราะมองดูแล้ววัดก็กำลังโทรมลงมากเนื่องจากขาดพระผู้ใหญ่ฝ่ายปกครองมานานหลายปีแล้ว ถ้าได้เป็นวัดธรรมยุตแล้วก็จะพยายามส่งเสริมให้เจริญด้วยการศึกษาตลอดถึงด้านการบูรณะให้ดีขึ้น และวัดนี้ก็เป็นวัดเก่าแก่มีวัตถุปูชนียสถานมาแต่โบราณกาล ทั้งที่ทำเลก็ดีตั้งอยู่ระหว่างศูนย์กลางของเมือง และใกล้กับสถานที่ราชการคือติดต่อกับที่ว่าการอำเภอด้วย ถ้าเป็นวัดธรรมยุตแล้วต้องรับรองว่าเจริญรุ่งเรืองขึ้นแน่นอน และตัวท่านก็จะมาอยู่ประจำเอง ชาวบ้านญาติโยมตลอดหน่วยงานราชการ ก็จะมีศรัทธาให้การอุปถัมภ์ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน เหตุผลของท่านก็นับว่าดีไม่น่าตำหนิ แต่ว่าขัดกับลัทธินิกายนี้ซิเป็นเรื่องใหญ่ เมื่อเป็นดังนั้น ทายกผู้สำคัญของท่านก็มีความยินดีเป็นล้นพ้น จึงได้แอบเขียนจดหมายตอบไปว่าเรื่องนี้ต้องสำเร็จตามความประสงค์ทางท่านมหาเฉยก็มีจดหมายตอบมาว่า ให้ประชุมชาวบ้านพร้อมคณะกรมการอำเภอและบอกมา

ว่าจะเอาพระพุทธรูปองค์ใหญ่ หล่อด้วยทองมาไว้เป็นพระประธานในโบสถ์ พร้อมทั้งจัดหาหนังสือธรรม-บาลีมาไว้มากด้วยจะได้ตั้งหอสมุดที่วัดมหาธาตุ อีกทางคณะสงฆ์ยโสธรก็ได้จัดแจ้งให้ทางวัดมหาธาตุทราบว่า จะมีการนัดประชุมคณะข้าราชการและคณะหมู่คุ้มเหนือในเมือง เอาเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมให้รับทราบ เรื่องก็เลยเกิดวุ่นวายกันขึ้นพักหนึ่ง ครั้นถึงวันหัวหน้าคุ้มวัดก็เลยได้มาประชุมพร้อมด้วยข้าราชการ ซึ่งได้เชิญมาร่วมประชุมการประชุมคราวนั้น ซาวเสียงกันแล้วก็ไม่มีผู้เห็นชอบเลยว่า เอาวัดมหาธาตุให้เป็นวัดธรรมยุต ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็คัดค้านกันอย่างขนาดนักเลย ต่างฝ่ายก็อ้างเหตุผลกัน ฝ่ายค้านเห็นว่าวัดมหาธาตุนี่เป็นวัดเก่าแก่มาแต่โบราณกาลและก็เป็นวัดมหานิกายมานานแล้ว ไม่เห็นควรเลยที่จะโอนให้เป็นวัดธรรมยุตผลสุดท้ายก็ยุติกันว่าไม่ยอมให้โอนให้เป็นวัดธรรมยุต เป็นเสียงส่วนมากในที่ประชุมก็เป็นอันว่ายกเลิกกันไป ส่วนทางหน่วยราชการมีนายอำเภอเป็นต้นก็ได้ตกลงความเห็นว่า ไม่ขอยุ่งเกี่ยวด้วยเรื่องนี้เป็นแต่เพียงฟังเสียงดูจะออกความคิดเห็นว่าเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดีก็ไม่เอา จะขอถือเป็นกลางสุดแล้วแต่ทางชาวบ้านและฝ่ายคณะสงฆ์จะตกลงกัน แต่ถึงดังนั้นทางฝ่ายธรรมยุตก็ยังพยายามว่าจะให้สำเร็จต่อไป ได้พยายามวิ่งเต้นติดต่อกับทาง

พระเถระผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ โดยมากก็เป็นฝ่ายธรรมยุต ส่วนทางยโสธรก็ได้มอบหมายให้โยมผู้สำคัญเที่ยวยุแหย่คณะชาวบ้านบ้างทางวัดบ้างต่างๆ นานา ว่าพระมหานิกายสู้พระธรรมยุตไม่ได้ตลอดการปฏิบัติและการศึกษามีความประพฤติย่อหย่อนมาก หากว่าได้วัดมหาธาตุเป็นธรรมยุตแล้ว วัดในเมืองนี้ก็จะเจริญขึ้นมากทีเดียว ครั้นต่อมาก็จะพยายามจนสุดเหวี่ยงเหมือนกันปีหลังต่อมาพระมหาเฉยก็ได้พระพุทธรูปใหญ่มาจริง ประสงค์ว่าจะเอามาไว้ที่วัดมหาธาตุแน่นอน จนบอกเจ้าภาพศรัทธาผู้สร้างถวายก็ทราบดี จึงใช้ให้พระที่วัดสร่างโศก มาพิจารณาดูโบสถ์วัดมหาธาตุกะว่าสร้างแท่นพระใหม่ เมื่อนำพระพุทธรูปมาจากกรุงเทพฯ แล้วก็นำไปไว้ที่วัดสร่างโศกก่อน เพราะยังไม่เป็นการแน่นอนว่าจะได้วัดมหาธาตุเป็นธรรมยุต จึงหาอุบายว่าถ้าเอาพระพุทธรูปไปไว้แล้วก็ต้องให้วัดสร่างโศกไปดูแลรักษาจึงจะเหมาะสม ส่วนพระในวัดมหาธาตุก็คงไม่สามารถจะรักษาได้และไม่สมเกียรติกับองค์พระประธานด้วย ท่านผู้ฟังผู้อ่านทั้งหลายขอให้คิดเอาเองเถิดว่าความหมายอย่างนี้ก็แสดงให้ชัดแล้วว่า จะต้องรวมเอาวัดให้ได้จะอย่างไรก็ตาม ความพยายามของคณะธรรมยุติก็ยังต้องวางโครงการกันไว้ที่จะต้องให้สำเร็จในวันหนึ่งข้างหน้า จนกว่าจะหมดโอกาสเวลาอันควรด้วย ครั้นต่อมาในคราวฉลองพระพุทธรูป

ก็จัดเป็นงานมโหฬารมาก ประกาศโฆษณากันทั่วทุกหนทุกแห่ง ตำบลต่างๆ ในเขตอำเภอยโสธรและอำเภออื่นใกล้เคียง และก็ได้นิมนต์พระมหาเถระผู้ใหญ่ มีท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน) ติสสะเถระ วัดบรมนิวาส ในระหว่างนั้นท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ยิ่งมีอำนาจวาสนาบารมีกำลังแก่ขึ้นมาก ทั้งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอีสาน ทั้งสมณศักดิ์ก็สูงขึ้นเป็นองค์สมเด็จด้วยท่านก็จะได้ช่วยเทศน์โปรดอบรมจิตใจให้ชาวยโสธรทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ จะได้ปฏิบัติตามโอวาทคำแนะนำของสมเด็จ ด้วยความหวังจะรวบเอาวัดมหาธาตุเป็นธรรมยุต ก็จะแจ่มใสขึ้นอย่างไม่ต้องสงสัยหรือวัดอื่นๆ ที่ได้คิดโครงการไว้ก็คงจะมองเห็นที่จะดำเนินการต่อไปข้างหน้าอีก ทางคณะสงฆ์จึงได้ออกคำสั่งให้เจ้าคณะหมวดตามหมวดต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองยโสธร ให้ร่วมงานกันฝ่ายบ้านเมืองก็มอบให้นายอำเภอ ได้มีคำสั่งถึงกำนันผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ตามโรงเรียนต่างๆ ในท้องที่ต้องให้มาร่วมในงาน เพื่อต้อนรับสมเด็จและฟังเทศน์เจ้าประคุณสมเด็จฯ ด้วย ทั้งขอเรี่ยไรปัจจัยติดกัณฑ์เทศน์ให้ทั่วกันทั้งหมดอีก การที่จะทำอย่างนี้ก็ไม่น่าตำหนิเลย เพราะเป็นทางบุญกุศลและเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะแขวง ก็จะต้องสั่งได้แต่ด้านภายใน ก็ประสงค์จะหาเสียงเอาวัดนี่ซิเป็นเรื่องน่าคิด ครั้น

บั้นปลาย ก็เลยกลายมายุ่งเรื่องราวจะเอาวัดอีกต่อเมื่อเจ้าประคุณสมเด็จ วัดสร่างโศกแล้วด้วยการต้อนรับของคณะสงฆ์และข้าราชการพ่อค้าคหบดีชาวยโสธร ทำการต้อนรับอย่างมโหราฬในการต้อนรับสมเด็จ เป็นครั้งแรกของชาวยโสธรด้วยปิติโสมนัสก็ได้ปฏิบัติกันตามระเบียบประเพณีที่ดีงามให้สมเกียรติ เจ้าประคุณสมเด็จก็แสดงความดีใจปฏิสัณฐานแก่แขกผู้มาทำการต้อนรับโอภาปราศัยไมตรีเป็นอย่างดี ตามธรรมเนียมเสร็จพิธีต้อนรับแล้วก็เลิกลากันไปตามอัธยาศัย นอกจากผู้ที่จะอยู่เฝ้าเจ้าประคุณสมเด็จเท่านั้น

ครั้นตอนกลางคืนท่านเจ้าประคุณสมเด็จได้มีบัญชาให้คณะสงฆ์ทุกวัดทุกตำบลในเมือง มีเจ้าอาวาสเป็นต้น พร้อมพระสงฆ์ในวัดว่าให้มามากเท่าที่จะมาได้ ให้มาประชุมกันที่วัดสร่างโศกพร้อมทั้งข้าราชการและชาวบ้านหมู่คุ้มต่างๆ ในเมืองให้ทั่วกันด้วยจึงได้ประกาศโฆษณากันให้ทราบทางเครื่องขยายเสียงเป็นที่ทราบกันดีแล้วต่างคนต่างเอาใจใส่เป็นพิเศษ เหมือนกับว่าเจ้าประคุณสมเด็จได้มีบัญชาสั่งไว้แล้ว ครั้นถึงเวลาประมาณเกือบ ๒ ทุ่มในคืนวันนั้นก็ได้ไปพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายพระสงฆ์ข้าราชการชาวบ้านย่านตลาดก็มากหน้าหลายตา จนแน่นขนัดในวัดสร่างโศก ถึงเวลาแล้วเจ้าประคุณสมเด็จองค์ประธานก็กล่าว

เปิดประชุมดูเหมือนประชุมในโบสถ์ มีพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตและมหานิกายก็มามากในที่ประชุมนั้น ฝ่ายคฤหัสถ์ก็มีมากทุกแผนก เมื่อเริ่มแรกท่านก็เอ่ยถึงเรื่องการนัดประชุม วันนี้ก็มีจุดประสงค์จะชี้แจงเรื่องการปกครองขึ้นก่อนว่าคณะสงฆ์เวลานี้มีอยู่ ๒ คณะ คือมหานิกายและธรรมยุต เวลานี้คณะธรรมยุตมีมากขึ้นตามลำดับเพราะคณะธรรมยุต ทางคณะเจ้านายข้าราชการก็นิยมและนับถือมาก เพราะพระธรรมยุตปฏิบัติเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยกว่าฝ่ายมหานิกาย ส่วนพระมหานิกายประพฤติย่อหย่อนลงมาก ท่านก็ยกตัวอย่าง เช่น การรักษาบาตรเขามีการรมบาตรกัน ในพวกกัมมัฏฐานโดยมากพวกกัมฏฐานก็มี แต่พวกคณะธรรมยุตก็เลยบรรยายไปตามธรรมเนียมว่า ให้การอบรมทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ตามสมควร ก็เลยวกเข้ามาเรื่องจะขอโอนวัด จึงพูดเปิดเผยออกมาเลยว่า เวลานี้อยากจะได้วัดมหาธาตุเป็นวัดธรรมยุต ท่านก็ให้เหตุผลตามสมควรในทางที่จะให้เกิดความเจริญแก่วงการคณะสงฆ์และพระศาสนา เห็นว่าวัดนี้เป็นวัดเก่าแก่เป็นวัดมิ่งบ้านขวัญเมืองมานานแล้ว และบัดนี้ก็ชำรุดทรุดโทรมลงมาก เนื่องจากหาพระผู้จะเข้มแข็งในปรับปรุงบูรณะนั้นยาก เจ้าอาวาสสมภารก็อ่อนแอไม่มีวุฒิความรู้ทางธรรมก็ไม่ได้กับเขา หมายถึงเจ้าอาวาสปัจจุบันในขณะนั้นคือท่านสมภารมาก

ท่านจึงอยากแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เป็นธรรมยุตจะได้พระผู้เข้มแข็ง มีวุฒิเป็นมหาเปรียญก็มาก เวลานี้ก็บ่งชัดเลยว่าจะจัดพระมหาเฉย ไปอยู่ประจำพร้อมทั้งนำพระพุทธรูปไปไว้ในโบสถ์และอยู่รักษา พร้อมทั้งหาคณะไปช่วยกันบริหารงานด้านการศึกษาปกครอง และฉลองศรัทธาของชาวญาติโยมบ้านเมืองก็จักเจริญไปไวกว่า ที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ ท่านจึงขอมติในที่ประชุมว่าจะเห็นควรอย่างไร หรือไม่ในที่ประชุมก็เงียบไม่มีผู้จะกล้าพูดขึ้นว่าควรหรือไม่ควร ประการใด เพราะเป็นที่สะดุดใจของคณะที่มาประชุม เพราะเป็น เรื่องใหญ่ ทั้งที่เป็นเรื่องที่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จเคยปกครอง คณะสงฆ์และมานานแสนนาน แล้วก็ไม่เคยได้พูดจะขอเอาวัด เช่นนี้เลย ท่านก็เลยพูดขึ้นนำว่าการที่มาประชุมคราวนี้และในที่นี่ก็ จะให้สิทธิเสรีแก่ทุกท่านทุกคน ให้ออกความคิดความเห็นตาม สิทธิหน้าที่ไม่ต้องเกรงอกเกรงใจกัน และให้เป็นประชาธิปไตยไป เลยให้โอกาสเต็มที่ ถึงดังนั้นก็ไม่มีใครจะกล้าพูดขึ้นก่อนท่านก็ อึดอัดใจเหมือนกัน ท่านก็เลยมองไปมองมาหาคนผู้พอจะออกปาก ขึ้นก่อนเป็นการเริ่มนำหมู่คณะให้เริ่มพูดขึ้น ท่านจึงให้อาจารย์ ปลัดอินทร์ผู้ที่คุ้นเคยกับสมเด็จแต่คราวเป็นพระเจ้าอาวาสและ เป็นพระอุปัชฌาย์ ถือว่าเป็นเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งแต่สมัยอุปัชฌาย์ อินทร์ยังไม่สึกจากพระแต่ก่อนหลายปีมาแล้ว และเคยใกล้ชิดกับ

เจ้าคณะมณฑลโน่นแน่ะสมเด็จจึงพูดว่า อ้าวอย่างนั้นให้อาจารย์ปลัดอินทร์พูดขึ้นก่อนเถอะ พร้อมทั้งขอความเห็นด้วย อาจารย์ปลัดอินทร์ จึงขอโอกาสกราบเรียนขึ้นว่า พระเดชพระคุณให้โอกาสเกล้ากระผมฯ ก็ขอพูดไปตามความคิดเห็น เท่าที่จะพูดได้ว่าคณะสงฆ์นั้น เกล้ากระผมไม่ได้ตำหนิเลยว่า คณะมหานิกายหรือธรรมยุตก็ยินดีกราบไว้สักการะอยู่ตลอดมาตั้งแต่เกล้าฯ ยังบวชเป็นพระอยู่ จนกระทั่งสึกหาลาเพศก็ยังเคารพนับถืออยู่เฉพาะองค์ก็บริสุทธิ์ด้วยน้ำใสใจจริงอยู่ข้าน้อยฯ แต่ว่าจะขอเอาวัดมหาธาตุให้เป็นวัดธรรมยุตนี้ข้าน้อยฯ ไม่ยินยอมได้แล้วเท่าที่พระเดชพระคุณได้ชี้แจงมา ก็เข้าใจอยู่ในด้านความเสื่อมความเจริญ แต่ว่าผู้ข้านี้เห็นว่าเป็นวัดเก่าแก่พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ก็เคยเป็นพระมหานิกายมาหลายชั่วคนแล้ว ก็เป็นวัดวามาอยู่จึงขอคัดค้านไม่เห็นด้วยแล้วมีเท่านี้แหละข้าน้อยฯ แล้วแต่พระเดชพระคุณจะเมตตา ต่อจากนั้นเจ้าสมเด็จก็ประกาศขึ้นในที่ประชุมอีกว่า นอกจากนี้แล้วผู้ใดจะเห็นเป็นประการใด จะเห็นว่าควรให้เป็นมหานิกายหรือธรรมยุตก็สุดแต่ตูเจ้าจะเว้ากันไปก่อน ต่อนั้นเสียงก็ดังกระหึ่มขึ้นในโบสถ์ ไม่ว่าเป็นเสียงผู้เฒ่าผู้แก่ปานกลางทั้งหนุ่มด้วย ก็มีแต่เสียงว่าไม่ยอมให้เด็ดขาด ทั้งฝ่ายพระสงฆ์มหานิกายทั้งหลายก็ซุบซิบกันแล้วออกเสียงเป็นอันเดียว

กันว่า เป็นไปไม้ได้ดอกที่จะเอาวัดมหาธาตุไปเป็นธรรมยุต ไม่มีรูปใดจะเห็นด้วย แล้วทางฝ่ายข้าราชการเจ้านายก็มีหลายท่านเงียบไม่กล้าพูดขึ้นเลย

สรุปความเห็นแล้วผลการประชุมในคืนวันนั้นก็ไม่ได้อะไร ได้แต่เสียงว่าไม่ยอมให้เท่านั้นพร้อมทั้ง ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายวัดและฝ่ายบ้านก็มีเสียงค้านตะบันกันไปเลย สมควรเวลาแล้วในคืนนั้นท่านเจ้าคุณสมเด็จก็เลยสั่งให้เลิกประชุมไปก่อน แต่ว่าก่อนจะเลิกก็สั่งว่าให้พากันไปพิจารณาให้แน่นอนเสียก่อนเน้อว่าพวกเจ้านั้นจะเห็นผิดหรือเห็นถูก ก็ยังฟังยากอยู่ฟังดูแล้วก็ได้ความว่าเป็นคนโง่อยู่ มีผู้จะหาของดีมาให้ก็ยังบ่อยินดีรับเอา เอาหล่ะ... ไว้เสียก่อนวันหลังเว้ากันใหม่ ก็ยังมีเวลาอยู่อีกคืนวันพรุ่งนี้ฉันก็ยังอยู่อีก จึงมาเว้ากันใหม่ให้เห็นไส้พุงกันอีกสาก่อน ก็เป็นอันเลิกการประชุมกันในคืนวันนั้น ต่อจากนั้นมาคณะชาวบ้านหมู่คุ้มต่างๆ ก็พากันวิพากวิจารณ์กันไปต่างๆ นานา พระคุณเจ้าจะเอาพระพุทธรูปมาหาแลกเอาวัด เสียงไม่ค่อยเป็นมงคลนักคณะคุ้มวัดต่างๆ ก็ยังพูดล้อเลียน กันว่าถ้าไม่ได้วัดธาตุท่านจะเอาวัดใต้หรือวัดกลางก็อาจเป็นได้ ผู้ใดก็มีแต่ว่าไม่ได้เด็ดขาดกฎหมายบังคับไม่มีดอก

ในคืนวันหลังต่อมาท่านเจ้าคุณสมเด็จก็ยังอยู่ท่านก็ได้นัดประชุมอีก ในเวลาเดียวกันพวกคณะของท่านพระมหาเฉยจึงคัดเลือกเอาหัวหน้าคุ้มต่างๆ ทุกวัดก็ให้เชิญผู้เฒ่าผู้แก่ผู้สำคัญในคุ้มวัดนั้นไปให้เห็นหน้าเห็นตากันมากผู้หลายคน แต่ผู้เขียนไม่ต้องเอาชื่อมาลงไว้ที่นี่ พวกชาวยโสธรก็คงจะทราบกันได้ว่าในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑-๒๔๘๒ ก็คงจะพอจะจำกันได้ ท่านผู้ใดเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ตามคุ้มวัดต่างๆ เช่น วัดกลาง วัดใต้ วัดธาตุและวัดป่าอัมพวัน ตลอดถึงพระที่เป็นเจ้าอาวาสสมภาร พอที่จะรู้เหตุที่เป็นไปในเรื่องนี้อยู่แล้ว เอาหละเริ่มเรื่องประชุมต่ออีกเป็นครั้งที่สองของเรื่องของวัดอีก คืนที่สองสุดท้ายยิ่งหนักขึ้นไปอีก เห็นจะไม่ได้เอาเรื่องอื่นเข้ามาแทรกเลย พอเอ่ยเปิดประชุมท่านก็เอาเหตุผลมาชี้แจงกัน เพราะรู้แล้วว่าถึงจะถามผู้ใดก็คงไม่มีใครเห็นด้วยหละเรื่องโอนวัด ท่านก็ท้าวความว่าการประชุมกันมาแล้วนั้นก็ไม่ได้อะไร จึงย้ำกันเรื่องจะเอาพระพุทธรูปไปไว้ที่วัดมหาธาตุจะเอาหรือไม่ ก็มีคนเห็นว่านั้นละดี แต่ว่าจะเอาพระไปแลกเอาวัดนั้นไม่เอาเด็ดขาด ท่านก็ให้เหตุผลตามประสงค์แล้ว ถ้าเอาพระพุทธรูปก็ต้องจัดพระที่วัดสร่างโศกตามไปอยู่ เพื่อดูแลรักษา ทั้งจะได้ควบคุมดูแลการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรให้เข้มงวดกวดขันด้วย จะได้ดีกว่าแต่ก่อน

ที่เป็นมาแล้ว ทั้งหนังสือตำหรับตำราเรียนก็ได้เตรียมไว้มากพอแล้ว ทั้งได้ริเริ่มว่าจะตั้งหอสมุดที่วัดมหาธาตุตามโครงการที่วางไว้แล้วแต่มีคำหนึ่งที่ท่านไม่ปล่อย ถ้าเอาพระพุทธรูปไปไว้แล้วและสิ่งของสมบัติอย่างอื่นก็จะเอาไปมาก เช่น หนังสือเรียนธรรม-บาลีก็มีเยอะ จำจะต้องให้พระสงฆ์วัดสร่างโศก ตามไปอยู่รักษา จึงจะเหมาะสมเห็นว่าพระอยู่ที่วัดมหาธาตุไม่เห็นสมควรพอจะรักษาได้ หรือบางทีถ้าพระมหาเฉยไม่ไปก็จัดท่านพระครูจิตตวิโสธนาจารย์ เจ้าคณะแขวงไปอยู่ก็ได้ แต่ว่าต้องไปเป็นคณะอย่างน้อยก็ต้องสี่รูป ทางคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายเราก็เกิดโต้เถียงขึ้นว่า พระ ๒ นิกาย ไปอยู่วัดด้วยกันก็จะลำบาก ถึงวันอุโบสถสังฆกรรมก็ยิ่งจะลำบาก ทางฝ่ายธรรมยุตก็เห็นว่าถึงวันทำสังฆกรรม ท่านก็ทำร่วมกันกับคณะที่วัดสร่างโศกก็ได้ ท่านผู้ฟังทั้งหลายนโยบายที่กลืนวัดดังที่เคยมีมาหลายแห่งแล้ว ขนาดนี้ท่านยังกล้าพูดออกมาได้ ถ้าคิดไปก็จะเข้าทำนองว่า ได้เป็นดีอเวจีไม่ต้องกลัว นี้เป็นตัวอย่างที่ประชุมถกเถียงกันไป หลายข้อต่อหลายเรื่อง แต่ไม่ได้เขียนมาให้อ่านดูเท่านี้ก็เห็นจะพอรู้ได้แล้วกระมังว่า ความพยายามจะรวบเอาวัดมหาธาตุ เป็นธรรมยุตแม้ผู้เขียนก็ได้ประสบการณ์ต่อหน้าต่อตาด้วยเหมือนกัน จะขอเล่าให้ฟังพอเป็นสังเขปนิดหน่อย

ในระหว่างนั้นผู้เขียนก็ได้อยู่วัดป่าอัมพวัน ในเมืองยโสธร คือได้มากับพระมหาเขียน ในปี พ.ศ.๒๔๗๙ ครั้นต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๐ พระมหาเขียนก็ได้ลาสิกขาไป ผู้เขียนก็ได้อยู่วัดนั้นจน ท่านพระมหาเฉย นำพระพุทธรูปองค์ใหญ่ขึ้นมาก็รู้ดี จน กระทั่งงานฉลองก็ยังทำบั้งไฟพะเนียงไปช่วยจุดอยู่ตลอดทั้ง ๒ คืน ด้วยเวลาประชุมก็ยังได้เข้านั่งฟังการประชุมด้วย แต่เราเป็น พระผู้น้อยบวชได้เพียง ๕-๖ พรรษาก็ยังไม่กล้าพูดอะไรได้ในที่ ประชุมใหญ่ๆ เช่นนั้น แต่ว่ารู้เรื่องดีทั้งจำได้ดีด้วย จำได้ถึงคำ สุดท้ายที่เจ้าคุณสมเด็จด่าโดยทางอ้อม ยังได้ถือคติประจำใจ จนกระทั่งบัดนี้ จนเราเฒ่าแก่แล้วขนาดนี้ก็ยังหาลืมไม่ การถก เถียงกัน ในคืนนั้นวันนั้นก็ยันเหตุผลกันทั้ง ๒ ฝ่ายฟังดูแล้วก็ เห็นว่าพอฟังได้แต่ละฝ่าย แต่ว่าขัดนโยบายของกันและกันก็เลย เกิดขัดแย้งกัน ผลสุดท้ายก็ไม่ลงเอยกันหันมาทางคณะสงฆ์ เรา สมภารวัดมหาธาตุก็ขี้ขลาดอยู่หน่อย เมื่อพวกคณะถามขึ้นว่า ถ้าทางวัดสร่างโศกไปอยู่วัดมหาธาตุล่ะท่านจะทำอย่างไร สมภาร ก็ให้คำตอบพวกคณะว่า ถ้าไปผมก็หนีเท่านั้นแล้ว เรื่องนี้จริง พอได้ข่าวเรื่องนี้เกิดขึ้น ท่านก็บอกว่าข้าไม่อยู่แล้ว ถ้าไม่สึกก็หนี เท่านั้น ถ้าจะเขียนไปมากกว่านี้ก็ยังมีเรื่องที่จะเล่าให้ละเอียด อีกเยอะ ในคืนวันนั้นท่านเจ้าคุณสมเด็จก็เห็นจะเกิดหัวเสียมิใช่

เบาเท่าที่ได้แยกแยะให้เหตุผลเท่าไร ปวงชนก็ไม่เห็นด้วยทั้งไม่ช่วยสนับสนุนเรื่องของวัดนี้เลย แต่เรื่องอื่นก็จะให้ความร่วมมือร่วมใจทุกอย่างด้วยความเคารพคารวะในเจ้าประคุณสมเด็จทุกประการเป็นอันว่าอวสาน การเอาวัดมหาธาตุเป็นธรรมยุตก็สิ้นสุดลงในกาลนั้นแลเหตุการณ์ของวัดมหาธาตุก็เงียบไป แต่ท่านก็ห่วงใยกับเรื่องวัดอื่นอยู่บ้าง แต่เอ่ยไปทางวัดกลาง วัดใต้ก็ไม่มีใครเล่นด้วย คณะชาวบ้านชาวเมืองมองเห็นเจตนาชัดแล้ว ท่านต้องการเอาวัดมากกว่าประโยชน์อย่างอื่น ต่างหมู่ต่างคณะ ก็ยืนยันกันคัดค้านเป็นการใหญ่ ผลสุดท้ายถ้าจะว่ากันตามภาษาตลาดก็ว่าหมดประตูจะสู้แล้ว ผลสุดท้ายเจ้าคุณสมเด็จก็เลยแข็งใจให้การอบรมยกยอ เป็นบางสิ่งบางอย่างว่าพวกยโสธร เราเป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็งดี ท่านได้รับคำตำหนิออกมาว่าการแข็งก็เลยแข็งเป็นทิฏฐิมานะไปหน่อยไม่ยอมละสิ่งที่เห็นว่าไม่ดีมายอมรับนับถือสิ่งที่ดีกว่าเดิม ท่านก็อุปมาอุปไมยด้วยนิทานต่างๆ มีอยู่หลายอย่างที่ท่านเปรียบให้ฟังด้วย ว่าฉลาดของท่านผู้เป็นนักปราชญ์หลักแหลมก็เลยด่าแถมการสอนไปเลย ท่านก็ยกเอาเรื่องพระยาปาลีสูตขึ้นให้ฟังว่า เรื่องสหาย ๒ คน คนหนึ่งเป็นคนโง่ และถือทิฏฐิมานะ ไม่ยอมฟังเหตุของสหาย จึงชวนกันไปหาทรัพย์สมบัติตามความคิดปัญญาที่ได้คิดกันไว้ วันหนึ่งสองสหายพากัน

เดินเข้าป่าได้ไปพบมูตรแห้งในป่า และเห็นว่ามูตรนี้มีประโยชน์เหมือนกัน เราควรเก็บไปไว้เวลาเราปลูกผักสวนครัวที่บ้านเราทำเป็นปุ๋ยดีนัก ก็เลยตกลงเก็บเอาใบตองมาห่อแล้วต่างคนก็ถือส่วนของใครของมัน เดินเรื่อยไปในป่าแล้วไปเห็นปอเข้า จึงปรึกษากันว่าปอนี้มันดีกว่ามูตรคูถ จึงชวนกันทิ้งมูตรแห้งแล้วเอาปอดีกว่านะ เจ้าสหายผู้มีปัญญาก็ทิ้งมูตรแห้งเอาปอไป ส่วนเจ้าสหายผู้มีทิฏฐิมานะโง่ก็บอกว่า ปอมันก็ดีอยู่ดอกแต่เราได้ถือมูตรมาแล้วก็เสียดายจำเป็นต้องถือมันไปดีกว่า จนไปพบบ้านพบไหมจนไปเห็นเงินทองว่าเป็นของดีกว่าสิ่งที่ได้มาแล้ว เจ้าสหายผู้มีปัญญาก็เลยทิ้งของเก่าเลือกเอาของใหม่คือเงินทอง ซึ่งเห็นว่ามีค่ามากกว่าสารพัดทุกอย่าง ฝ่ายสหายผู้โง่ถือทิฏฐิก็เห็นว่าของที่เราได้ถือมาแล้ว เช่นห่อมูตรแห้ง ครั้นจะทิ้งก็เสียดายเพราะได้ออกกำลังกายถือมันมาแล้ว จึงไม่ยอมทิ้งถึงแม้สหายจะได้ของดีมีราคาก็ตามเราก็จะพยายามเอามูตรแห้งไปให้ได้ จนถึงบ้านส่วนเงินทองของดีก็ได้นิดหน่อย เพราะห่วงของเก่าที่เราได้ถือมาแล้ว ผลสุดท้ายก็ไม่เป็นคนมั่งมีเหมือนสหายผู้ฉลาด เมื่อจะเข้าถึงบ้าน บังเอิญเกิดฝนตกหนักเปียกปอนกันหมด ทั้งเสื้อผ้ามูตรแห้งที่ถือมา เมื่อถูกฝนมันชื้นละลายเป็นกลิ่นเหม็นให้ดมอีกเรื่องนี้ก็เหมือนตูเจ้าทั้งหลายนั้นแล เมื่อเพิ่นหาของดีมาให้ก็บ่อ

อยากเอา จะถือแต่ว่าของเก่าที่ไม่ดีเหมือนคนถือห่อมูตรคูถมาแต่ต้นไม่ยอมทิ้งกันเลย พวกเรามันโง่เหมือนขี้ติดมือคนอื่นจะล้างให้ก็ไม่ยอมให้ล้าง คำนี้หนักแสบเท่าไรขอให้ท่านผู้อ่านผู้ฟังจงคิดเอาเองเถิด พวกคณะท่านเปรียบเทียบกับมูตรคูถ คณะของท่านก็ว่าของดีเหมือนเงินเหมือนทอง ท่านมองพวกเราต่ำขนาดนี้ ถ้าจะเปรียบเทียบแล้ว ต้นกกพวกเรานับถือมาแต่บรรพบุรุษบูรพาจารย์มาแต่ต้น จนถึงพวกผู้ที่เข้าร่วมประชุมในคราวนั้นก็คงพอฟังออกกันทุกท่านทุกคน จึงขอฝากไว้ให้ได้พินิจพิจารณากันเถิดขอจบเหตุการณ์ที่ผ่านมาเพียงเท่านี้ก่อน

****หมายเหตุ** ผู้เขียนไม่มีเจตนาที่จะใส่ร้ายป้ายสีฝ่ายใด เล่าให้ฟังตามที่ได้ประสบการณ์มาด้วยตนเอง ทั้งจดจำมาทุกระยะกาล จนกระทั่งถึงวันที่เขียนไม่ได้ไปเรียนจากท่านผู้อื่นและปรึกษาหารือผู้ใด เป็นเรื่องจารึกไว้ในใจตลอดมาแต่ยังไม่ได้เปิดเผยตีแผ่ให้กว้างออกไปเท่านั้นฯ

พวกธรรมยุติเปิดโปงเผยโครงการณ์ที่ไม่สำเร็จ

ครั้นอยู่ต่อมาในปีหลังถัดมาระยะหลายปีแล้ว ข้าพเจ้าผู้เขียนได้จารึก จดจำมาเป็นลำดับ เมื่อข้าพเจ้าได้คุ้นเคยกับเจ้าพระคุณญาณรักขิต (ใจ) ในฐานะที่เราเป็นผู้น้อยก็ค่อยหาโอกาสเวลาที่เราจะต้องไปมาหาสู่กับท่านเสมอเมื่อไปกรุงเทพฯ ก็ต้องไปพบกับท่านที่วัดบรมนิวาส เพื่อปรึกษาหารือเรื่องกิจการต่างๆ ในระหว่างที่เรามาอยู่ยโสธรและมีหน้าที่ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ส่วนอำเภอ คือดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ฝ่ายมหานิกายที่แยกการปกครองคณะสงฆ์ ฝ่ายธรรมยุต-มหานิกายมาแล้วต้องรับผิดชอบคนละสายไม่ได้ก้าวก่ายงานกัน แล้วก็รู้สึกว่าท่านเจ้าคุณญาณใจก็เอาอกเอาใจเราเป็นอย่างดี และท่านก็เคยออกปากต่อว่าเสมอว่า เวลานี้พระในเมืองยโสธร ของเราผมก็ไม่มองเห็นรูปใดแล้วนอกจากท่านพระครูเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำหมู่คณะยโสธรเราให้สามัคคีกันทั้งฝ่ายวัดและฝ่ายบ้าน ท่านพระครูเป็นผู้มีนิสัยโอบอ้อมอารีในหมู่คณะเสมอต้นเสมอปลายตลอดการงานทุกอย่างก็พอเชื่อได้ว่า เป็นผู้ตั้งใจทำจริงเวลานี้ผมก็เชื่อท่านพระครูเท่าที่ได้ คบกันมาจนคุ้นเคยกันถ้ามีเรื่องอะไรก็ขอให้

พูดกันตรงไปตรงมา ผมก็พอจะปฏิบัติได้บางสิ่งบางอย่าง ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือส่วนตัวท่านพระครู แล้วผมก็ไม่รังเกียจอะไร ในระหว่างนั้นเรากำลังพูดเกี่ยวกับท่านเรื่องพระบาทวัดทุ่ง ท่านก็บอกว่ากำลังหาทางพิจารณาแก้ไขกันอยู่จะต้องเข้าใจกันต่อไป สำหรับผมและท่านพระครูก็เข้าใจกันดีอยู่แล้ว แต่ข้อสำคัญอย่าพูดหาเรื่องกันเท่านั้นเป็นพอ ในหมู่คณะเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดจนการงานทุกอย่างก็พอเชื่อได้ว่าเป็นผู้ตั้งใจทำจริง เวลานี้ผมก็เชื่อท่าน พระครูเท่าที่ได้คบกันมาจนคุ้นเคยกัน ถ้าจะดำเนินการอย่างสงบๆ ผมก็พอใจก็เลยพูดคุยกันไปตามธรรมดา ท่านนึกอย่างไรก็ไม่ทราบได้ท่านจึงเอ่ยปากขึ้นว่า โครงการที่เราได้วางกันไว้ก็ไม่สำเร็จเพราะตัวบุคคลไปหมดเลย เหลือแต่เราคนเดียวก็ไปไม่ได้คือโครงการเดิมมีอย่างนี้คือหมู่คณะเราก็พร้อมแล้วที่จะร่วมกัน เพื่อจะให้วัดในเมืองยโสธรเจริญมั่นคงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ปัจจุบันนี้ได้ประชุมปรึกษาหารือกันเห็นชอบแล้วทุกท่าน สำหรับพระยโสธรเราที่อยู่วัดบรมนิวาสหรือวัดอื่นก็ดี จึงลงมติกันอย่างนี้พวกเราจะต้องพร้อมใจไปอยู่ยโสธรให้หมดทุกคน ต้องพร้อมใจกันไปเปลี่ยนแปลงวัดให้ดีขึ้น หมายความว่ามาเปลี่ยนวัดมหานิกายให้เป็นวัดธรรมยุตแทบทุกวัดเว้นวัดสิงห์ท่าไว้ก่อน คือท่านพระครูญาณ (หรั่ง) ให้

ไปอยู่วัดใต้ พระมหาใจไปอยู่วัดสร่างโศก พระมหาเฉยให้ไปอยู่วัดมหาธาตุ พระมหาจิตให้ไปอยู่วัดกลาง พระมหาเหลือให้ไปอยู่วัดป่าอัมพวัน ส่วนวัดทุ่งจึงค่อยพิจารณากันต่อไปภายหลัง ถ้าสำเร็จตามโครงการนี้ พวกเราจะต้องเป็นประวัติศาสตร์ของวัดในเมืองยโสธรแน่นอน เมื่อพวกเราพร้อมเพรียงกัน ดังว่านี้ก็ไม่มีปัญหาอะไรที่จะขัดข้อง ยโสธรก็เป็นบ้านเกิดของเราทุกคน คณะญาติพี่น้องก็มีทุกคุ้มทุกหมู่ในเมือง เมื่อเห็นดีเห็นชอบกันแล้วต่างคนก็จะได้เตรียมตัวไว้ ครั้นอยู่ต่อมาเจ้าคุณญาณรักขิต (หรั่ง) ก็มรณภาพไปเสียก่อน พระมหาเฉยก็เฉยเสีย พระมหาเหลือก็สึกไปเสีย ต่อมาพระมหาจิตก็สึกไปอีก ก็เหลือแต่มหาใจคือผมคนเดียว สุดท้ายโครงการที่สร้างกันไว้ก็เลยล้มไปเท่านั้น ท่านเจ้าคุณญาณรักขิต (ใจ) เล่าความจริงให้ข้าพเจ้าฟังโดยเปิดเผยออกมาให้เห็นเจตนาที่จะยึดเอาวัดมหานิกายให้เป็นวัดธรรมยุต แต่ท่านเหล่านั้นก็คงมุ่งหวังความเจริญแก่พระศาสนาและบ้านเมืองของตนทุกท่าน แต่ว่ามันก็ไปขัดกับลัทธิประเพณีนั่น จึงเป็นการยากดังที่เห็นๆ กันมาแล้ว ท่านก็บอกว่านี่ผมพูดให้ท่านพระครูฟังตามความจริง แต่ว่าเรื่องมันล่วงมาแล้วก็แล้วกันไป เหมือนกับแพแตกมันก็ล่มไปเองเท่านั้น คุยกันแล้วท่านก็หัวร่อสนุกกันไปและท่านพูดย้ำว่า นี้ผมพูดให้ท่านพระครูฟังตามความจริง

ถ้าคนอื่นผมก็ไม่พูด แล้วก็ได้แนะนำไปเรื่องอื่นอีกทั้งท่านได้พูดฝากฝังไว้ว่า ผมไว้ใจท่านพระครูแล้วเชื่อในจิตของท่านพระครูว่าเป็นผู้ตั้งใจอยู่จริงทำจริงต่อไปเห็นจะมีอายุยืนนานไปกว่าพวกผมจึงขอสนับสนุนและอนุโมทนาด้วย เมื่อทบทวนดูแล้วก็เป็นความจริงโครงการทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านได้สร้างไว้ก็ไม่สำเร็จและผลสุดท้ายพวกท่านเหล่านั้นก็สิ้นอายุสังขารไปหลายท่านแล้ว จึงสมกับคำว่าอนิจจาเป็นของไม่เที่ยง ผู้เขียนก็เหมือนกันไม่กี่ปีกี่เดือนก็ต้องเคลื่อนคลาดไปเหมือนกัน ไม่มีใครจะอยู่ค้ำฟ้าบนดินนานเท่าไรนัก เมื่อท่านผู้อ่านได้อ่านแล้วก็อย่าได้ไปถือสาหาความเลยขอให้วางเฉยไว้ก็แล้วกัน ถือว่าเป็นเรื่องเก่าเล่าสู่กันฟังเท่านั้น

พระพุทธบุษยรัตน์

วัดมหาธาตุ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ยโสธร

หอไตรวัดมหาธาตุ

สถานที่เก็บและรักษาพระคัมภีร์ต่างๆ ไว้ให้สาธุชนรุ่นหลังได้ศึกษาสืบต่อไป

ร่องรอยแห่งวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ
ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ ให้คนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ

หอไตร

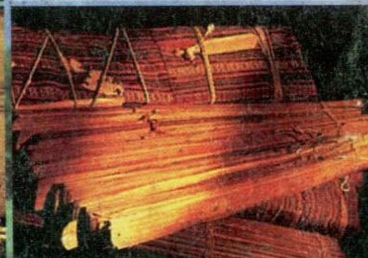
วัดมหาธาตุ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

คัมภีร์โบราณ
ที่เก็บรักษาไว้ใน
หอไตร วัดมหาธาตุ

พิมพ์ที่ อำนวยกิจการพิมพ์ ยโสธร โทร. ๐๔๕-๗๑๒๕๖๔

ราคา ๒๕ บาท